

משום גזל עניים, שאפשר שלא יהא מצוי לעניים אחרים בערב שבת, וכיון שהוא צריך אותה רק ליום ראשון, ממתנינים לתתה לו טרם צאתו (רמב"ן).

קְעוּת שְׂאֵל בְּהֵן עֲרִבִית מְדִיחַן לְאָכּוֹל בְּהֵן שְׁחָרִית, אִם אֵין לֹו כְּלִים אַחֲרִים, אֲבָל אִם יֵשׁ לֹו כְּלִים אַחֲרִים אֲסוּר (תוספת שבת ש"ג, ח). ■ להלכה, מנהג העולם להדיח את כל הכלים המלוכלכים אף אם יש לו כלים אחרים, אך יש מקום להחמיר [כדעת התוספות שבת] (משנ"ב מהדר"ו דרשו ש"ג הע' 22, בשם שבט הלוי. וזאה עוד ארחות שבת כ"ב, קס"א, בשם הגר"מ פיינשטיין והגר"נ קרליץ).

בְּצִהָרִים מְדִיחַן לְאָכּוֹל בְּהֵן בְּמִנְחָה, שְׁבִרִיתָא זֹו הִיא כְּדַעַת רַבִּי חִידְקָא שְׁאֲרַבַּע סְעוּדוֹת חוֹבָה, אֲבָל לִדְיוֹן דְּקִיַּימָא לֹן כִּרְבַּנְן שְׂרַק שְׁלֹשׁ סְעוּדוֹת חוֹבָה, אֲסוּר הַלְדִּיחַ אַחֲרַי סְעוּדָה שְׁלִישִׁית, אֲפִילוּ אִם רוצה לאכול שוב (מאירי; תפארת שמואל וקרנן נתנאל בדעת הר"ש). ויש סוברים שהברייתא אף כדעת רבנן ומותר להדיח אם רוצה לאכול שוב (תוס' ר"ד; תפארת שמואל וקרנן נתנאל המיישבים בכך את דעת הר"ף שפוסק רבנן, ומאריך מביא ברייתא זו כלשונה). ■ להלכה, אִם רוצה לאכול שוב, מותר להדיח אפילו לאחר סעודה שלישית [כדעת הר"ף ודע"מיה] (משנ"ב ש"ג, כ"ה).

מִן הַמִּנְחָה וְאַיִלָּךְ שׁוֹב אֵינֹו מְדִיחַ, מִשׁוּם שֶׁהַהֲדָחָה הִיא לְצוּרֵךְ חוֹל, וְאֲסוּר לְטַרְחוֹ בְּשַׁבַּת לְצוּרֵךְ חוֹל (רש"י; רב"ד שבת כ"ג, ז; מגיד משנה ש"ס, בדעת הרמב"ם), או משום שנראה כמתקן (רב"ד ש"ס, בדעת הרמב"ם).

אֲבָל כּוֹסוֹת וְקִיתוּנִיּוֹת וְצִלְזוּיּוֹת, מְדִיחַ וְהוֹלֵךְ כָּל הַיּוֹם כָּלוּ, לְפִי שְׂאֵין קָבַע לְשִׁתָּהּ ■ וכן הלכה (ש"ע א"ח ש"ג, ו). ואפילו עשר כוסות, ואפילו אם יודע שלא יצטרך את כולן, כיון שכל אחת ואחת מהן ראויה לו, אך אם ברור לו שלא ישתה שוב, אסור (משנ"ב ש"ס כו, ו-כח). ולא דוקא כלי שתייה, אלא הוא הדין כלי אכילה אם אין להם קבע [כצלחות לפירות ולממתקים, וכדומה] (קצות השלחן קמו טז, ובבדי השלחן ל).

כָּל הַמְּקִיָּם שְׁלֹשׁ סְעוּדוֹת בְּשַׁבַּת נִצּוֹל מִשְׁלֹשׁ פְּרָעִיּוֹת וְכוּ', שְׂאֲחָרֵי יְמֵי צָרָה אֵלוּ [שֶׁל הַג' פּוֹרְעֻנִיּוֹת] יְבוֹאוּ יְמֵי הַשְּׁבִיתָה וְהַמְּנוּחָה לְצַדִּיקִים אֲשֶׁר שַׁבַּת מוֹרָה עֲלֵיהֶם, וְעַל כֵּן הַמְּשַׁמֵּר וְהַמְּעַנֵּג אוֹתָהּ כְּרָאוּי בְּשֹׁלֵשׁ סְעוּדוֹת, רְאוּי שְׁגֵם אִלֹו יְמֵי הַצָּרָה יְהִיוּ לִי מִנְּנוּחָה וְשֹׁלוֹם וְאֵין צָרָה שׁוֹב אַחֲרֶיהָ (מהרש"א).

כָּל הַמְּעַנֵּג אֶת הַשְּׁבִיתָה נֹוֹתֵינָן לֹו נִחְלָה בְּלֵי מְצָרִים, אִף עַל פִּי שְׁחוֹבָה הִיא עַל הָאָדָם, כִּךְ הִיא לְשׁוֹן חֲכָמִים כְּשִׁמְדַּבְּרִים עַל שִׁכְרַי הַמְּצוּוֹת (ריב"ש ת"ק). ועונג שבת עיקרו מן התורה (רמב"ן ויקרא כ"ג, ב; שו"ת הרשב"א תרי"ד, ושו"ת חתם סופר א"ח קס"א, בדעת הרמב"ם, ועוד), ויש סוברים שהוא מדרבנן (חינוך רצ"ב; רב פעלים ג א"ח כ"ב, בדעת הרמב"ם, ועוד). וענין עונג שבת, שהמצוות חלוקות, יש מצוות שעניינן נגד הטבע, כמו שבירת התאוות וההרחקה מהן, אבל בשבת המצוה להתענג בתענוגים, שאין המצוה לשבור את הטבע, אלא לקדשו ולתקנו ולהעלותו לקדושה (בית הלוי בראשית ד"ה והנה אמרו). ותהיה כוונתו לשם שבת ולא להנאת עצמו, וכפי שדקדק ואמר 'המענג את השבת' – את השבת דוקא, ולזה מביא ראייה מהכתוב, שאמר 'אז תתענג על ה'" (הגר"א ישעיה א, י). ■ להלכה, מצוה לענג את השבת (ש"ע א"ח רמ"ב, א), ויש דעות בין הפוסקים אם הוא דאורייתא או דרבנן (משנ"ב ש"ס א, ושע"צ ש"ס א, ובביאה"ל רפ"ח, א).

בְּמִנְחָה מְצִילִין מִזֹּון סְעוּדָה אַתָּה, מִכָּאן רְאוּה שְׁזַמֵּן סְעוּדָה שְׁלִישִׁית הוּא מִזֹּמֵן הַמְּנוּחָה וְלִמְעַלָּה, וְלֹא כְּאוֹתָם הַמְּחַלְקִים אֶת סְעוּדַת שְׁחִרִית לְשִׁתִּים, מְבָרְכִים בִּינֵיהֶן, וְאוֹכְלִים סְעוּדָה שְׁלִישִׁית קוּדֵם זְמַן הַמְּנוּחָה [וְחִלּוּקָה זֹו גַּם גּוֹרֵמַת לְבִרְכָה שְׂאִינָה צְרִיכָה] (תוס', אולם בשו"ת הרא"ש כ"ב, ד כתב, שכיון שמפני כבוד השבת הוא מפסיק, אין זו 'ברכה שאינה צריכה'). ויש סוברים שאין מכאן ראייה, כי נקט התנא לפי דרך בני אדם שאוכלים במנוחה, אבל אם רוצה יכול להקדימה לפני מנוחה (רמב"ן ורשב"א לעיל ק"ז, ב, בשם ה"ה"ג). ■ להלכה, זמן סעודה שלישית הוא מן המנוחה ולמעלה, דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה, ואם עשאה קודם לכן לא קיים מצות סעודה שלישית (ש"ע א"ח רצ"א, ב ושע"צ ש"ס, ז).

אֲלֹא הָא מְנִי רַבִּי עֲקִיבָא הִיא וְכוּ', שְׂאִם יֵשׁ לֹו, צְרִיךְ לְאֹכּוֹל שְׁלֹשׁ סְעוּדוֹת כְּרַבְנָן אוֹ אַרְבַּע כְּרַבִּי חִידְקָא, אֲבָל הַנְּצַרְךְ לְבִרִית יַעֲשֶׂה שַׁבְּתוֹ חוֹל וְאֵל יִדְקַק לְבִרִית וְיֵאֵכַל שְׁתֵּי סְעוּדוֹת כְּבַחוֹל (רש"י), וְחֹזֵרֵת בַּהֲגַמ' מִהֲתִירוּךְ שֶׁלְּרַבְנָן יֵאֵכַל סְעוּדַת מוּצָאֵי שַׁבַּת בְּשַׁבַּת, שְׁדוּחַק הוּא, שְׁהִי נִמְצָא יוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית בְּמוּצָאֵי שַׁבַּת (תוס' רא"ש).

עֲשֶׂה שְׁבִיתָךְ חוֹל וְאֵל תִּצְטַרְךָ לְבִרִית, וְמָה שְׂאֲמָרוּ בְּבִיצָה (טו, ב) 'אֲמָרוּ לָהֶם הַקַּב"ה לְיִשְׂרָאֵל, בְּנִי, לֹו עֲלֵי וְכוּ' וְאֵנִי פּוֹרַע', הִיינו כְּשִׁישׁ לֹו מִמָּה לְפָרוּעַ, אֵלֹא שְׁכָרַע הוּא זְקוּק לְהִלוּוָה, אִךְ אִם אֵין לֹו מֵהִיכֵן לְפָרוּעַ, יַעֲשֶׂה שַׁבְּתוֹ חוֹל וְאֵל יִקַּח הַלוּוָה (תוס' ש"ס ד"ה לוו, ע"פ ג' מהרש"ל). ומכאן ראייה לדברי הספר חסידים (תתס"א) שֶׂאִם יֵשׁ לֹו מִזֹּון שְׁתֵּי סְעוּדוֹת בְּלִבְד, וְאִם יִחַלְקֵן לְשֹׁלֵשׁ סְעוּדוֹת לֹא יִהְיֶה לֹו לְכָל סְעוּדָה לְשַׁבְּעָה, מוֹטָב שִׂיאֵכַל שְׁתֵּי סְעוּדוֹת לְשַׁבְּעָה, שְׁהִי מְבֹאֵר בְּגַמ' שִׁיעֲשֶׂה שַׁבְּתוֹ חוֹל וְיֵאֵכַל שְׁתֵּי סְעוּדוֹת, וּמְדוּעַ אֵי יִחַלְקֵן סְעוּדָתוֹ לְשִׁתִּים וְיִהְיֶה לֹו שְׁלֹשׁ סְעוּדוֹת (מג"א ריש ס' רצ"א, ומחצה"ש ש"ס).

אֵין פּוֹחֲתִין לְעֵנִי הַעוֹבֵר מִמְּקוֹם לְמְקוֹם מְכַבֵּד בְּפָנָיו מְאַרְבַּע סְאִין בְּסֵלַע, שְׂאֵין נוֹתְנִים לֹו פְּחוֹת מְכַבֵּד לָחֵם שְׁמַחֲרִיה פּוֹנִידוּן, אֲשֶׁר תִּסְפִּיק לֹו לְשִׁתֵּי סְעוּדוֹת יוֹם וְלַיְלָה (רש"י), וְאוֹכֵל חֲצִי כֶּכֶר כֹּאן, וְחֲצִי כֶּכֶר נוֹטֵל עִמּוֹ צִידָה לְדֹרֵךְ. וְאִם נוֹתֵר לְלוֹן בְּעִיר, אוֹכֵל אֶת חֲצִיָּה הַשְּׁנִי שֶׁל הַכֶּכֶר בְּלִילָה, וּמִקְבַּל בְּבוּקָר כֶּכֶר נוֹסֶפֶת, שְׂאֵת חֲצִיָּה יֵאֵכַל בְּבוּקָר, וְחֲצִיָּה הַשְּׁנִי יִהְיֶה לֹו לְדֹרֵךְ (רמב"ן).

ודקדקו ואמרו 'לעני העובר ממקום למקום', כלומר, שנוסע מעירו למקום אחר לצורך מסוים, שצריכים לסייעו בהליכתו ובחזרתו כשיעור האמור, אבל לא לעני שכל מטרת נסיעתו היא לקבץ נדבות, הנקרא 'עני המחזר על הפתחים' (חתם סופר).

וְאִם שְׁבִיתָה נֹוֹתֵינָן לֹו מִזֹּון שְׁלֹשׁ סְעוּדוֹת, שְׂאֲמַנֵּם מִי שִׁישׁ לֹו מִזֹּון שְׁתֵּי סְעוּדוֹת מְסַתְפֵּק בּוֹה, וְאֵינוֹ מְתַחֵיל לִטּוֹל מִן הַתַּמְחוּי עֵבּוֹר סְעוּדָה שְׁלִישִׁית, אֲבָל הֵז שְׁכַבֵּר בֵּין כִּךְ נוֹטֵל עֵבּוֹר שְׁתֵּי סְעוּדוֹת, נוֹטֵל גַּם עֵבּוֹר סְעוּדָה שְׁלִישִׁית (תוס' רא"ש; תוס' ב"ב ט, א ד"ה שבת). ■ להלכה, אִם יֵשׁ לֹו מֵהִיכֵן לְפָרוּעַ, יְטוֹל הַלוּוָה אֲפִילוּ בְּשִׁבִיל סְעוּדָה שְׁלִישִׁית, וְאִם אֵין לֹו מֵהִיכֵן לְפָרוּעַ, יַעֲשֶׂה שַׁבְּתוֹ חוֹל לְאֹכּוֹל שְׁתֵּי סְעוּדוֹת, וְאֵל יִצְטַרְךָ לְבִרִית. וְהוֹנְטֵל מִן הַצַּדִּיקָה, מְחוּבְּבִים לְתַת לֹו שְׁלֹשׁ סְעוּדוֹת (משנ"ב רמ"ב, א, ג, ו-רצ"א, א).

דְּמִלּוּיִן לִיָּה סְעוּדָה בְּהִידֵיָה, וְסַעוּדָה זוֹ נוֹתְנִים לֹו רַק אַחֲרֵי שַׁבַּת, וְאֵינָה נִיתְנַת לֹו כְּבָר בְּעֵרַב שַׁבַּת עִם שְׂאֵר הַסְּעוּדוֹת כְּמוֹ בְּשִׂאֵר הַיָּמִים שְׁנוֹתְנִים לֹו מִתַּחֵילָה מִזֹּון שְׁתֵּי סְעוּדוֹת שְׂאֲחַת מֵהֶן לְדֹרֵךְ, וְהִטְעַם כִּי אֵין יִצְאִיתוּ בְּאוֹתוֹ יוֹם אֵלֹא אַחֲרַי הַשַּׁבַּת (תוס'), או